

Den fantastiske fantasi

Af Marianne Keinicke

Denne artikel er publiceret i lærervejledningen til *Fantasien flyver* (Dansk i Midten), Alinea 2009 af Jonna Byskov og Marianne Keinicke.

Der er så meget børnene skal lære i dagens skole, så meget forældrene, lærerne og samfundet i bred forstand synes de skal have med sig af viden og færdigheder. Eleverne har også deres ønsker om hvordan skolen skal være, og hvad de gerne vil lære mens de er der. Skolens opgave er jo at uddanne fremtidens voksne, og det er en gammel sandhed at det grænser til det umulige at holde skole og dermed at forestille sig hvad der er brug for at kunne i verden af i morgen. Ikke desto mindre er det nødvendigt at gøre forsøget. Hvis ingen tør bruge deres forestillingsevner, deres fantasi til at udvikle skolen, så ser det sort ud for fremtiden.

En af fantasiens mestre, Astrid Lindgren, har sagt:

”Barn skapar mirakel när de läser. Den dag barnens fantasi inte längre orkar skapa dem, den dagen bliver mänskligheten fattig. Allt stort som skedde i världen, skedde först i någon människas fantasi. Och hur morgondagens värld ska se ut beror till stor del på det mått av indbillningskraft som finns de där som just nu håller på att lära sig läsa.”¹

Hun peger altså på mindst to fremadrettede kompetencer, læsning og fantasi!

Fantasi kan forklares som evnen til at forestille sig noget ukendt, ikke-tilstedeværende eller ikke-eksisterende og er synonymt med forestillingsevne.² At have en god eller levende fantasi vil sige at man er i stand til at gøre sig mange og meget forskellige forestillinger, gerne med nye og uventede sammenkoblinger af elementer som er hentet flere steder fra.

Fantasien er en nødvendig evne når vi leger og dagdrømmer, planlægger og opstiller hypoteser eller vil sætte os ind i et andet menneskes situation. Fantasien kommer på arbejde når det drejer sig om at lytte til en fortælling, se en film eller forstå en novelles indhold.

I vendinger fra hverdags sproget bliver der sat spørgsmålstejn ved fantasiens nytte. Det er bestemt ikke positivt hvis ’fantasi løber af med dig’, ’den rene fantasi’ bliver opfattet som noget temmelig suspekt, og ’et fantasifoster’ skal man i den grad vogte sig for! ’Det skal man vist have en god fantasi for at forestille sig’ får vi at vide når opfindsomheden er lige lovlig vidtløftig. Kan fantasien ligefrem blive *for* god? Hvornår er den god *nok*? Og hvad skal man bruge fantasien til i skolen?

SKOLEN

En legende skole

Den finske hjerneforsker *Matti Bergström* er ikke i tvivl: *Fantasi* og *leg* bør spille en langt større rolle i dagens skole. Han taler og skriver i et symbolladet sprog om ’mulighedsskyen’ som er placeret i det limbiske system i hjernen som en åben

forbindelseszone mellem hjernestammen og hjernebarken. De kaotiske, mørke kræfter fra stammen og de logiske, lyse kræfter fra barken kæmper uafslædt med hinanden om herredømmet i det lille barns voksende bevidsthed. I mødet mellem kaos og orden opstår der nye ideer, og barnet udvikler sin fantasi.

Børnenes hittepåsomhed skal have rum i skolen, den bør tages alvorligt af de voksne der omgiver dem, påhittene - også de skøre indfald, kan tages med ind i undervisningen og bruges som udgangspunkt for alskens udviklende aktiviteter. Det er vigtigt at det sker på børnenes præmisser, og at det indgår i sammenhænge der medvirker til at eleverne får ideer, ser nye muligheder, vurderer og opfatter helheder.

Kreativitet og kunst har sin naturlige plads i den skole som Matti Bergström forestiller sig. Der samtales, læses op og fortælles, spilles og synges. Det er vigtigt at opmuntre nysgerrighed, opdagelseslyst og leg op gennem skoleårene.

”Kunsten er med i børns leg, i dramaet, som børn virkeliggør i forskellige faser af deres fantasi og deres leg, både i den indre og den ydre leg. De maler, musicerer, danser, danner ordlege og remser osv. Børn er fra naturen æstetiske i deres skabende aktiviteter.”³

Hvis disse ideer skal virkeliggøres, må der blive tale om en meget åben skole med god kontakt til det omgivende samfund. Som Matti Bergström ser det, er der ingen klasseopdeling og heller ingen fast timeplan. Kreativitet og fantasi trives nemlig dårligt med alt for stive rammer.

Fantasi i børneskolen

Dybt inde i den danske skoles vækstlag er der tydelige spor af den store skolemand, *Christen Kold*, der for mere end 150 år siden formulerede sine tanker om undervisning. Ligesom Matti Bergström mente Kold at det ville fremme elevernes læring hvis legen fik gode vilkår. Samtidig skulle skolen give nye muligheder og udfordringer, først og fremmest for fantasien.

N.S.F. Grundtvig var som bekendt en af de vigtigste inspirationskilder for Christen Kold. I mange af sine skrifter beskæftigede Grundtvig sig med den romantiske grundforestilling om at *fantasien* som erkendelsesredskab er knyttet til barndomstiden, *følelsen* til ungdomsårene og *forstanden* til den voksne alder. En afgørende faktor i Kolds skolesyn er overbevisningen om at alle kræfter må sættes ind for at udvikle fantasien.

”Almueskolen (...) har vist nok gjort sig skyldig i den Fejl, at den næsten udelukkende har søgt at tiltale Forstanden og kun delvis Følelsen; medens Fantasien, Indbildningskraften, har været så godt som rent forbigaaet.”⁴

For Christen Kold spillede egne erfaringer uden tvivl ligeså stor en rolle som datidens teorier om udvikling og dannelse. Han vidste med stor personlig sikkerhed at *fortællingen* og *sangen* er fantasiens fødselshjælpere. Hans elever kunne ikke de lange og sprogligt klumpede trosartikler udenad – den tids vigtigste testredskab. Men de huskede det de fik fortalt. Og hvad vigtigere var: de blev grebet af fortællingerne, tog dem med ind i legen og viste i samtalen at de intuitivt var på sporet af både dybden og rækkevidden. *Oplevelse* var altså en forudsætning for *oplysning* med to af tidens pædagogiske slagord.

”- at eleverne udvikler erkendelse, fantasi og lyst til at lære”

I formålsparagraffen for faget dansk fra 2009 finder man pædagogiske slagord som *oplevelse, glæde og indlevelsessevne* side om side med *identitet, forståelse og indsigt*. Det peger på sammenhængen mellem de to sider i danskfaget: den *musiske* hvor eleverne oplever, sanser, føler, fantasierer, eksperimenterer, skaber og leger, og den *rationelle* side hvor de undersøger, analyserer, iagttager, diskuterer, argumenterer og redegør.

”De to sider beskrives adskilt, men de forenes i danskfagets centrale områder, hvor intellektualitet og æstetik, bevidsthed og indlevelse indgår i et komplekst samspil, idet grænserne mellem dem ophæves.”⁵

Indlevelsessevnen, søsterbegreb til fantasien, fremhæves rimeligt nok i forbindelse med læsning, men ellers må det nok konstateres at *Nye Fælles Mål for dansk, 2009* fokuserer mere på faglige færdigheder end på fantasi og hvad dertil hører. Heldigvis står det udtrykkeligt nævnt i formålsparagraffen for folkeskolen at eleverne skal udvikle deres fantasi! Godt at det har gældende virkning for alle fag, inklusive dansk hvor en velfungerende fantasi er helt uundværlig.

HJERNEN

En fantasifuld dyreart

Fænomenet fantasi er ikke kun interessant pædagogisk set, men kan belyses af flere videnskaber. Biologen *Kirsten Paludan* har forsket i hvordan det kan være gået til at mennesket som den eneste dyreart har fantasi, og oven i købet masser af den.

I løbet af vores lange og omtumlede udviklingshistorie er vi mennesker blevet tvunget til – adskillige gange endda - at tilpasse os en anderledes levevis. Det blev livsvigtigt at kunne forudsige nye situationer som vi ikke før havde gjort erfaringer med, og det klarede vores hjerner ved hjælp af fantasien. I stedet for kræfter og hurtighed udviklede mennesket *opfindsomhed*, og de mest opfindsomme individer var dem der overlevede.

Vores evner til at se sammenhænge i verden og finde på forklaringer skyldes for en meget stor del fantasien der spiller hovedrollen når vi skal lære noget. Det kan dreje sig om hverdagsgøremål som at lave en ny gryderet eller tapetsere for første gang. Det kan også være mere specialiserede opgaver som at lægge et budget, instruere en film eller bygge et rumskib. Alt sammen udslag af menneskets overdådige fantasi.

Fantasien er altså et meget vigtigt læringsinstrument som fungerer i tæt samspil med følelser og tanker. Viden er en form for netværk som vi selv bygger op af informationer, og til det bruger vi *forestillingsevnen* og *kombinationsevnen*., altså fantasien. Vores *nysgerrighed* er den drivkraft som får os til at opsnappe, opsøge og gemme information, også selvom vi måske lige i øjeblikket ikke har brug for det. Det er simpelthen animerende at være nysgerrig.

”Nysgerrighed uden fantasi ville ikke være meget værd, ligesom information ikke er meget værd uden at blive bygget sammen til viden. Fantasi uden

nysgerrighed ville mangler materialer og være overflødig. Men nysgerrighed og fantasi tilsammen – wow!”⁶

Vygotskij og fantasien

Et centralt begreb om indlæring er 'zonen for nærmeste udvikling' af den russiske psykolog *L.S. Vygotskij's* som er velkendt for danske lærere. Det er mindre kendt at han også har forsket i børns fantasi og kreativitet. Vygotskij mener at alle mennesker, også helt små børn, er kreative. Hukommelse og reproduktion er nødvendige forudsætninger for tænkningen, men det er den kreative aktivitet som gør os i stand til at skabe noget nyt.

Evnen til kreativitet kalder Vygotskij for fantasi. Der er intet primitivt eller metafysisk ved fantasien, han ser den som en bevidsthedsform som er tæt knyttet til virkeligheden. Ved hjælp af fantasien tolker vi vores erfaringer og følelser. Det at bruge sin fantasi er en kompleks proces hvor der sker opdelinger, fortætninger, overdrivelser, indskrænkninger og forvandlinger. Fantasien skaber nye kombinationer og niveauer ved at sammensætte oprindelige elementer fra vidt forskellige sfærer, fx dyret en kat og transportmidlet en cykel med fantasibilleder, fx en havfrue fra mytologien og et tankelæserapparat fra science fiction.

Et menneskes fantasi er altid opbygget af elementer som hentes i virkeligheden, og den bliver på den måde afhængig af den rigdom og mangfoldighed af *erfaringer* vi har gjort os. Derfor vil barnets fantasi være fattigere end den voksnes selvom den er mere levende og impulsiv. Hvis man udvider barnets erfaringsverden, vil det føre til en rigere fantasi.

”Ju mer ett barn har sett, hört och upplevt, ju mer det vet och har tillägnat sig, ju större verklighetselement det besitter i sin erfarenhet, desto betydelsefullare och produktivare blir dess fantasi vid i övrigt lika förutsättningar.”⁷

Vygotskij forklarer hvordan fantasien selv bliver et middel til at udvide erfaringsverdenen. Ved fantasiens hjælp kan man gå langt uden for sin egen livsverdens snævre grænser og tilegne sig en anden historisk eller social erfaring. Det sker hver gang vi ser nyheder på tv, læser en historisk roman eller får en mail om hvad der er sket for én vi kender. Der består så at sige et dobbelt og gensidigt forhold mellem fantasi og erfaring.

Et vigtigt område for fantasien er dens sammenhæng med *følelsen*. Det sker i mødet med andre mennesker, men også når vi læser en bog eller ser en film. Her vækker det æstetiske udtryk følelser der er helt reelle, og som vi oplever autentisk og dybt. Vi kalder det ofte evnen til at sætte sig i andres sted eller *empati*, og også den er ifølge Vygotskij et produkt af fantasien.

I det hele taget ser Vygotskij fantasien som udgangspunkt for al *skabende aktivitet* inden for alle kulturens områder: kunst, videnskab og teknik.

Den tænkende fantasi

Umiddelbart vil de fleste knytte fantasien til leg, kreative aktiviteter og kunstnerisk virksomhed. Men for den amerikanske psykolog Frank Smith er det at fantasere noget vi hele tiden er i færd med, det er et grundvilkår for hjernen. Fantasien

gennemtrænger så at sige alle aspekter af vores liv, og vi kunne ikke komme igennem en eneste dag uden den. Frank Smith peger på hvordan det er fantasien der binder *fortid*, *nutid* og *fremtid* sammen, eftersom vi konstant revidere vores egen historie og foregriber det der skal komme.

”Vi genopliver begivenheder i fortiden, de behagelige og de ubehagelige, som de var, og som vi ønsker, de havde været. Vi opfinder nye fortider. Vi foregriber begivenheder i fremtiden, som vi tror, de vil være, som vi ønsker, de skal være, som vi ved, de aldrig kan være.”⁸

Når fantasien arbejder, beskæftiger den sig ikke i særlig høj grad med detaljer som bare ville virke begrænsende. I stedet kreerer fantasien rummelige *forestillingsbilleder* der let kan ændres og tilpasses efter behov. Hjernen skelner ikke mellem faktiske begivenheder, noget vi har set på film eller læst i en bog eller måske oplevet i en dagdrøm. Fantasien tillægger alle disse erfaringer betydning, og de virkeligheder som fantasien skaber, er også med til at give mening til vores liv.

Fantasien undervurderes konstant, konstaterer Frank Smith. Det er faktisk den der er drivkraft når hjernen på én og samme tid kan huske, forstå, lære, tænke og – fantasere. *Hukommelse*, *forståelse* og *læring* er for ham at se blot forskellige måder at tale om fantasien på. Forståelse er at bruge sin fantasi i nutid. Vi taler om hukommelse når vi ser på fantasien fra datidens perspektiv. Læring vil simpelthen sige fantasi i fremtid!

Et meget vigtigt område for fantasien er *sproget* der netop kan repræsentere noget ikke-tilstedeværende. Ved hjælp af ord er det muligt for os at skabe alternative virkeligheder i form af historier. Vi har brug for historierne for at give mening til vores oplevelser og erfaringer. Ved at sætte ord på vores fantasiforestillinger i fortællingens form bliver vi i stand til at give mening til vores oplevelser og erfaringer, og vi kan på den måde dele dem med andre hvad vi jo ellers er afskåret fra.

”Med sproget kan vi sætte scenen, skildre baggrunden, beskrive scenarier, introducere figurer, reflektere over indhold og følelser og forstå konflikter og konsekvenser”⁹, skriver Frank Smith, og han peger på hvordan den dygtige forfatter med sproget kan skabe noget der er mere virkningsfuldt end virkeligheden.

LITTERATUREN

At læse med fantasi – og med fordobling

En levende forestillingsevne er en forudsætning for *litteratur* i det hele taget, det gælder både det at skrive den og at læse den. Fantasibegrebet er ikke alene knyttet til *de fantastiske genrer*, fx eventyr, fantastiske fortællinger eller science fiction. Det er også nødvendigt med fantasi når der skal skrives og læses *realistisk litteratur*.

Ordet *fiktion* vil sige noget der er opdigtet, altså skabt ved hjælp af den menneskelige indbildningskraft. Fiktionen har rødderne indflettet i fantasien og får næring fra fantasiens mange virkefelter: leg, drøm, frie forestillinger, virkelighedserfaringer, erindringer og andre tekster. Det er bl.a. kendetegnende for en fiktionstekst at selvom den er opdigtet, så oplever læseren dens scenarier og handling som reelle eller sande. Som læsere opretter vi en form for overenskomst, en

fiktionskontrakt, mens vi læser en tekst. Læseren ved at det er en lad-som-om-verden der er tale om, men forholder sig til denne verden som om den var virkelig. Vi ler og græder, holder med og tager afstand fra, gribes af handlingsgangen og lever os ind i personernes liv og færden samtidig med at vi ved det er det pureste opspind. Til gengæld for at overholde fiktionskontrakten får læseren oplevelser og gode historier der kalder på følelser og fantasi.

Men litteraturlæsning kræver desuden at man kan læse med *forstand*! Til fiktiv læsning hører at man går på jagt efter meningen med fx en novelle, forsøger at tyde den ved at spørge til hvordan og hvorfor den er fortalt. For at nå frem til denne særlige betydning er det nødvendigt at kunne læse på en særlig måde, og litteraturforskeren Bo Steffensen har valgt at kalde det '*at læse med fordobling*'. Det vil sige at læseren på den ene side læser teksten helt bogstaveligt og accepterer det litterære univers, men på den anden side bestræber sig på at læse teksten symbolsk.

"Som man kan forestille sig, er evnen til at læse med fordobling den afgørende konvention for at man har litterær kompetence, og det er også den sværeste at beherske".¹⁰

Og det er så her *litteraturundervisningen* kommer ind i billedet! Ved at vælge interessant litteratur, ved at tilbyde en udfordrende, varieret og fagligt solid undervisning og ved at invitere eleverne ind i et konstruktivt fortolkningsfællesskab, kan det - forhåbentlig - lykkes at uddanne gode læsere. Den gode læser er åben, aktiv, søgende, lyttende og medskabende. Den gode læser bruger al sin viden og alle sine kompetencer, herunder følelser, fantasi og fornuft. Forunderligt nok er det sådan at jo bedre læseren er, jo bedre bliver teksten også. "Gud give os gode læsere!" som Oluf Lagercrantz så fromt ønsker sig.¹¹ Ja, det kan dansklærere nu også medvirke til.

Professor Vibeke Hetmar har i sin forskning vist at der er farbare veje i danskundervisningen til at udvikle læsere der er åbne, vurderende og eksperimenterende, og som værdsætter den litterære flertydighed og mangfoldighed.

"Det vigtigste er udfordringen, for det er drivkraften bag lysten til at beskæftige sig med faget. Og har man først taget handsken op, da bliver det næste skridt at sætte faglige begreber på tekstiagttagelser og vurderinger, at lade sig inspirere af andres læsninger og fortolkninger og at systematisere gennem metodekendskab og udvikling af begrebsapparatet".¹²

Børnelitteratur med og om fantasi

Det er meget svært, for ikke at sige umuligt at afgøre om det er læsning af sagprosa, realisme eller fantastisk der kræver den største '*fantasikompetence*'. Der er simpelthen alt for mange variabler i spillet mellem læser, tekst og læsesituation. Måske kan man sige at de forskellige former for litteratur stiller varierede krav til læserens forestillingsevne i samspil med empati og fornuft.

Når *de fantastiske genrer* er på programmet i danskundervisningen, bliver lærer og elever nok i højere grad mindet om at lade fornuft og logik tage en pause og lade intuition og anelse få plads. Det ligger lige for fordi fantastisk litteratur - ligesom

fantasien selv – benytter sig af allegorier og symboler, og fordi den først og fremmest skal forstås i overført betydning.

Der er mange vildveje, børnelitteratur som ikke opfordrer til at stille nysgerrige, åbne spørgsmål, eksperimentere og lede efter mulige og umulige svar. Dårlig litteratur med andre ord. Peter Mouritzen advarer mod 'plystopia', kedsommelighedens og hygsomhedens børnelitteratur hvor alt er pænt og honningduftende. Peter Nodelman peger på det begrænsende tidsspil ved læsning af 'gåsehudsgru' som bare pirrer sanserne, og hvor uhyrligheder bliver gjort til normalitet. Lene Kaaberbøl skæmter med det professionelle og salgbare miks af realisme og fantasy: "Når nu bare det hele ikke ender som socialrealisme med drager".¹³

Også når der skal vælges litteratur med og om fantasi, må dansklæreren uden at ryste på hånden gribe de tekster der kan udfordre, uddanne og udvikle eleverne, intet mindre.

Det litterære barn og fantasien

Børnelitteraturens historie er fuld af fantasifulde og drømmende børn. Den måde fantasi og drøm fremstilles på i børneromanerne, afspejler naturligvis skiftende perioders syn på barnet, dets fantasi og den gode barndom.

I E.T.A. Hoffmanns *Det fremmede barn* (1817) må familiens to børn gå i forbund med det blide, stærke og følsomme magiske barn som de voksne i første omgang ikke vil vide af. De ødelæggende kræfter viser sig at udgå fra børnenes lærer, og deres far bukker under i kampen mod ondskaben. Her bliver det rationalistiske syn sat i skarp modsætning til den romantiske livsopfattelse hvor fantasien er højt værdsat.

Den Lille Idas blomster (1835) af H.C. Andersen fortæller om hvordan den barnlige fantasi og drømmeverden folder sig ud i barnekammeret i det borgerlige hjem. Idas drøm om blomsterne til kongeligt bal bliver kyndigt digtet på vej af studenten, så den lille pige bare behøver at falde kønt i søvn for at se det hele for sig. Det hjælper ikke meget at kancelliråden udtaler: "Er det noget at bilde barnet ind! Det er den dumme fantasi!"

Drøm, fantasi og magi blandes sælsomt i *Alice i Eventyrland* af Lewis Carroll (1865). Da Alice er faldet i søvn over en dødkedelig bog, kommer hun ind i et grotesk univers hvor magien både er fristende og farlig. Alices krop gennemløber flere forvandlinger, og i romanen bliver selve sprogets fabulerende og ændrende kraft demonstreret og debatteret.

Hovedpersonerne i *Tom Sawyer* (1876) og *Huckleberry Finn* (1884) af Mark Twain bruger deres fantasi målrettet til almindelig underholdning for dem selv og deres omgivelser. Drengenes fantasi kommer for alvor på prøve når det gælder om at finde genveje og udveje i de mange penible situationer de lander i langs den eventyrlige Mississippiflod.

Den flyvske Peter Pan i J.M. Barries *Peter Pan og Wendy* (1911) fortæller forrygende historier, ikke mindst om Ønskeøen der kan opfylde ethvert barns drøm om frihed, eventyrlig underholdning og flugt fra realiteterne. Den jordbundne Wendy repræsenterer fantasiens konstruktive sider, ikke mindst empati.

I nordisk litteratur er den suveræne Astrid Lindgrens *Mio, min Mio* (1955) ét af hovednumrene, gennemanalyseret og gennemskuet som den er. Den ensomme storbydreng Bo længes efter et liv der er bare lidt mindre gråt og trist end det han lever som plejebarn. På en bænk i parken fortæller og drømmer han sig til Det fjerne land hvor han er kongesøn og udvalgt til at tage bekæmpe ondska-ben. Mios evne til indlevelse og hans vilje til at se nye muligheder er kraftigt medvirkende til at det lykkes for ham.

Bodil Westin peger på at drøm og fantasi i børnelitteraturen netop ofte er knyttet til længslen. Denne længsel fører til opbrud og bevægelse, og dermed er der skabt en fortælle-mæssig forudsætning for den psykologiske proces: Opbruddet signalerer en genfødsel.

”Man omfortolker og omformulerer sin virkelighed ved hjælp af drømme. Drømmeriet fungerer som en kreativ aktivitet, det forandrer, det fornyer. Enkelt udtrykt: Hovedpersonen drømmer, digter og forandres”.¹⁴

Forfattere der ved hjælp af deres skabende evner har givet alle disse drømmende og fantasifulde børn litterært liv, rækker uden tvivl tilbage til deres egen barndom. Barneskildringerne vil også kunne fremkalde en erindring om barndommen hos den unge eller voksne samtidig med at de forholder sig til det at være barn i og af sin tid. Barndom, erindring og drøm forenes og skaber mulighed for udvidet bevidsthed.

Og ja! Tænk bare C.S. Lewis og hans næsten forkyndende *Løven, heksen og garderobeskabet* (1950), J.L. Rowlings sprælske og anarkistiske *Harry Potter og De Vises Sten* (1998), Bent Hallers grænseoverskridende Danmarksrejse *Lille Lucifer* (1996). Og ikke mindst Philip Pullmans: ”*Det gyldne kompas*” (1995) hvor drøm og fantasi om en ny verdensorden for børn og for voksne spilles ud så hovedet vokser.

LIVET

At tænke anderledes

Som det er blevet belyst i artiklen her, er fantasien ikke til at komme udenom, den er et grundlæggende og dybt nødvendigt erkendelsesredskab som forbinder sansningen og tænkningen. Vi har først og fremmest sat spot på fantasiens positive og fremadrettede potentialer som betegnelsen *indbildningskraft* svarer så godt til. Men fantasien har også negative sider som fantasteri og virkelighedsflugt hvor realitetsforankringen fuldstændigt mangler. Der er også mellemveje, den såkaldte kompensatoriske funktion af fantasilivet som mange psykologer har beskæftiget sig med. Her bliver fantasien brugt som erstatning eller som tilflugt i vanskelige livssituationer.

Fantasiens mest fascinerende styrke er den frie kombinatorik, muligheden for at tænke *alt* sammen på tværs af tid, sted og rum. Den tyske filosof Ernst Bloch har påvist at nogle af fantasiens mest komplekse udtryk, nemlig drømme og utopier er tendenser til nyskabelser som ligger latent i den verden vi er sat i. En *utopi* er ønsket om et opfyldt og nærværende liv, og dette utopiske håb udtrykkes ved hjælp af fantasien i allegorier, symboler og historier. Ifølge Bloch har utopierne særligt gode

vækstbetingelser i ungdomstiden hvor det er afgørende at give plads til drømme som ikke bare er ubekvemme rester fra barndommen.

”I skolen er forstanden blevet udfordret, men også fantasi og følelse må udvikles, hvis det Mulige skal blive Virkelighed”.¹⁵

Fantasi skal der til! Ingen tvivl om det. Forhåbentlig bliver der plads til at lege, drømme og fantasere i børns liv fremover, også i skolen. Helt af sig selv sker det næppe, nogen må skabe rum og sørge for rimelige vilkår for fantasien. Vi dansklærere har velegnede redskaber til rådighed, nemlig at lade vores elever fortælle, læse og skrive fantasifulde fortællinger.

Referencer

Matti Bergström (1922-): finsk hjerneforsker

Ernst Bloch (1885-1977): tysk filosof

Vibeke Hetmar (1950): professor i xxxxx

Christen Kold (1816 – 1870): friskolelærer, pædagogisk debattør og skribent

Lene Kaaberbøl (1960): forfatter

Peter Mouritzen (1946): forfatter

Perry Nodelmann (1942): canadisk professor i engelsk

Kirsten Paludan (19xx): biolog, docent i naturfagernes didaktik

Frank Smith (19xx): amerikansk psykolog, professor i pædagogik

Lev Semënovič Vygotskij (1896 -1934): sovjetisk psykolog

Bo Steffensen (19xx): doktor i pædagogik

Bodil Westin (f. 1951): svensk professor i litteraturvidenskab

Litteratur og internet

Andersen, Jørgen Erslev: *Ernst Bloch. En introduktion*. Modtryk, 1982

Bloch, Ernst: *Spor*. Tiderne skifter, 1986

Den Store Danske – Gyldendals åbne encyklopædi. <http://www.denstoredanske.dk> (fantasi)

Fibiger, Johannes: *Litteratur. I: Mosaikker til danskstudiet – en grundbog*. Academica, 2006

Hetmar, Vibeke: *Det åbne, det vurderende og det eksperimenterende. I: På vej mod en ny litteraturpædagogik.* Kroghs Forlag, 1994

Kold, Christen: *Om børneskolen, 1850. I: Christen Kold. Udvalgte tekster.* Red. Johannes Hagemann og Harald Sørensen. Gad 1967.

Oxenvad, Carsten: *Er Skolen virkelig en Troes-Sag? I: Gensyn med Christen Kold – en antologi.* Red. Inger Hartby. Videns- og studiecenter for Fri Skole, 2004

Paludan, Kristen: *Skole, natur og fantasi.* Aarhus Universitetsforlag 2004

På fantasiens vinger. Om fantastisk litteratur for børn og unge. Red. Niels Dalgaard. Høst & Søn, 2002

Smith, Frank: *At tænke.* Klim 2008

Steffensen, Bo: *Når børn læser fiktion (2. udgave).* Akademisk forlag, 1999

Vygotskij, L.S.: *Fantasi och kreativitet i barndommen.* Daidalos. Göteborg 1995

Westin, Bodil: *Dagdrømmens teorier. Om rêverie i børnelitteratur. I: På opdagelse i børnelitteraturen.* Red. Nina Christensen og Anna Karlskov Skyggebjerg, Høst & Søn, 2006

---

¹ Citat fra Astrid Lindgrens takketale ved modtagelsen af H.C. Andersen-medaljen i 1958. Citatet slutter: *Därför behöver barnen böcker.* Kilde: Lena Törnquist: *Astrid från Vimmerby.* Eriksson & Lindgren 1998

² *Den Danske Ordbog*, 2004

³ Matti Bergström: *Sorte og hvide lege*, side 58-59

⁴ Christen Kold: *Om børneskolen, 1850*, side 27.

⁵ *Dansk. Faghæfte 1.* Undervisningsministeriet 1995, side 26.

I *Fælles Mål. Faghæfte 1. Dansk.* Undervisningsministeriet 2003, side 109 mangler den sidste sætning i citatet.

I *Dansk 1976* er det så godt som umuligt at finde spor af fantasi eller det der ligner, mens selve ordet fantasi og andre beslægtede udtryk optræder hyppigt i *Dansk 1984*. Her tales der om 'fantasiudviklingen' og om at 'drømmebehovet altid er en samtale værd'.

⁶ Kirsten Paludan: *Skole, natur og fantasi*, side 71

⁷ L.S. Vygotskij: *Fantasi och kreativitet i barndommen*, side 20

⁸ Frank Smith: *At tænke*, side 72

⁹ Frank Smith: *At tænke*, side 153

¹⁰ Bo Steffensen: *Når børn læser fiktion*, side 118 (OBS: Ny udgave)

---

¹¹ Oluf Lagercrantz: *Om kunsten at læse og skrive*, xxxxx 1998

¹² Vibeke Hetmar: *Det åbne, det vurderende og det eksperimenterende*, side 34

¹³ I *På fantasiens vinger*, side 49ff, side 168ff og side 187ff.

14 Bodil Westin i *Dagdrømmens teorier*, side 73

15 Ernst Bloch i essaysamlingen *Spor: Mærket*, side 14-15